

RECENZIJOS

Гудавичюс А. Сопоставительная семасиология литовского и русского языков. – Вильнюс.: Мокслас. – 1985. – 175 с.

Atskirų kalbų semasiologiniai tyrinėjimai užima svarbią vietą šiuolaikinėje tarybinėje lingvistikoje; apie tai byloja gausūs straipsniai bei monografijos (plg. pvz., p. 167–173). Tačiau atskirų kalbų leksinių-semantinių sistemų lyginamieji tyrinėjimai dar nėra tiek gausūs, beveik nėra darbų (išskyrus V. G. Gako), apimančių visą gretinamosios semasiologijos problematiką.

Šiuo aspektu A. Gudavičiaus monografija yra aktuali ir sveikintina. Tai pirmas stambesnis gretinamosios semasiologijos darbas lietuvių kalbotyroje.

Knyga susideda iš įvado, dviejų pagrindinių skyrių, išvadų, bibliografijos bei sutrumpinimų sąrašo.

Įvade (p. 3–8) iškeliamas gretinamųjų semasiologinių tyrinėjimų aktualumas ir jų ypatumai, nusakomi šio darbo tikslai ir metodai. Pirmajame skyriuje (p. 9–51) nagrinėjamos gretinamosios semasiologijos teorinės problemos; antrajame skyriuje (p. 52–156) gretinamos lietuvių ir rusų kalbų leksinės-semantinės sistemos. Išvadose (p. 157–166) aptariamas gretinamosios semasiologijos tyrinėjimų taikomasis pobūdis.

Susipažinęs su žymiausių tarybinių semasiologų J. D. Apresjano, R. A. Budagovo, V. G. Gako, G. V. Kolšanskio, D. N. Šmeliovo ir kitų darbais, savo knygoje A. Gudavičius plačiai išdėsto skaitytojui jų koncepcijas. Šių teorijų pamatu autorius kuria savo požiūrį į kai kurias semasiologijos problemas.

Pirmajame knygos skyriuje autorius įveda ir aiškina darbe vartojamus terminus ir sąvokas, pvz.: *semema*, *loginė* ir *kognityvinė* sąvoka ir pastarosios ryšys su *leksine* reikšme, *leksinės* reikšmės lingvistinė specifika, kuri suprantama kaip *emocinių*, *stilistinių*, *ekspresinių*, reikšmės *raiškos formų* ir *vertės (значимости) požymių* buvimas toje *leksinėje* reikšmėje (p. 15). Toliau autorius apibrėžia reikšmės *seminę* struktūrą, pateikia *semų* tipus ir jų hierarchiją, aptaria įvairiapusę *paradigminę* metodiką reikšmės *semoms* nustatyti.

Teikdamas pirmenybę *sintagminei* reikšmės analizei semasiologiniuose tyrinėjimuose (žr. p. 8), autorius nagrinėja reikšmės ir konteksto priklausomybę, interpretuoja lingvistikoje *problematiškai* suprantamą *semantinę* derinimą ir nurodo *sintagminę* metodiką reikšmės *semoms* nustatyti.

Pirmasis knygos skyrius yra informatyvus, problematiškas, parašytas nuosekliai.

Antrajame knygos skyriuje A. Gudavičius lygina ietuvių ir rusų kalbas keturiais aspektais, t. y.: šių kalbų leksines reikšmes, žodžių semantines struktūras, semantines grupes ir reikšmių vertes.

Ypač detaliai autorius išanalizuoja psichinę veiklą žyminčius lietuvių ir rusų kalbų veiksmažodžius, kuriuos smulkiau suskirsto į matymo, girdėjimo, uoslės ir t. t. semantines grupes. Nurodydamas lyginamųjų matymo semanti- nių grupių skirtumus ir bendrumus abiejose kalbose, autorius teigia, kad tų struktūrų artumą sąlygoja apytikriai vienodų semų buvimas tos grupės reikš- mėje. Jis išskiria šešias bendras semas; iš jų keturias laiko pagrindinėmis (žr. p. 109), kurios ir tampa tolesnio semasiologinio gretinimo pamatu. Šio tyri- nėjimo rezultatus autorius apibendrina aštuoniomis schemomis.

Apskritai kai kurie antrojo skyriaus poskyriai (p. 107, 134) imponuoja surinktos medžiagos gausumu ir atliktos seminės analizės subtilumu.

Tačiau kai kurie klausimai šioje knygoje dar lieka schematiški arba ili- stracinio pobūdžio (pavyzdžiui, zoomorfizmų¹, namų apyvokos daiktų, au- galų, gamtos reiškinių ir t. t. leksinės-semantinės grupės, p. 93–101), kai kurie jų veda skaitytoją prie abejotinų išvadų. Sąmoningai išmetęs zoonimi- nius² palyginimus kaip tyrinėjimo objektą, autorius savo teiginiais leidžia skaitytojui susidaryti nuomonę, kad, pavyzdžiui, liet. *erelis*, *pempė* nėra rus. *орел*, *нузавуца* ekvivalentai, nes šiuo atveju perkeltinę reikšmę turįs tik rusų kalbos žodis (plg. p. 97).

Apskritai zoomorfizmų inventorių šioje knygoje labai susiaurintas. Ne- norėčiau sutikti su nuomone, kad, atrenkant zoomorfizmus, reikia vadovautis vien tik DŽ ar LKŽ informacija (p. 93), juoba ir pats autorius 38 p. rašo: „Однако целиком положиться на данные толковых словарей нельзя из-за нескольких причин“.

Nemanau, kad vertėjo eliminuoti zooniminius palyginimus, ypač tuos, kurie priklauso šios leksinės-semantinės grupės centrui, pavyzdžiui, *darbšti kaip bitė*, *drąsus kaip erelis*, *liūtas* ir panašius. Tokie palyginimai gali būti lengvai transformuoti į metaforas, pavyzdžiui, *Ji tikra bitė*, kurią informantai atpažįsta 100% kaip turinčią reikšmę „darbšti“. Panašiai palyginimas *drąsus kaip erelis* transformuojamas į metaforą *erelis*, kuris ir yra rusiškojo *орел* ek- vivalentas, pavyzdžiui, tokiaime kontekste: Kur jūs, Gedimino lizdo *ereliai* V. Piet. (žr. LKŽ II). Tačiau, antra vertus, tokio tipo palyginimai, *kaip suša- lęs kaip šuo*, *puola kaip meška ant dūmo* ir panašūs į metaforas netransformuo- jami. Jie priklauso zoomorfizmų leksinės-semantinės grupės periferijai ir iš gretinamųjų tyrinėjimų gali būti eliminuoti.

¹ Zoomorfizmas yra gyvūno pavadinimas, pavartotas perkeltine reikšme.

² Zooniminis (palyginimas) reiškia turįs zoonimą, t. y. žodį, pavadinantį gyvūną.

Apskritai zoonimo statusas palyginime yra problematiškas. Išryškėja trys pagrindinės nuomonės: 1) zoonimai palyginime turi tiesioginę reikšmę [Henle 1958, 181–182; Рыжкина 1980, 14; Гудавичюс 1985, 93 ir kt.]; 2) vidines savybes apibūdinantys zoonimai palyginime vartojami perkeltine reikšme, o išorines savybes apibūdinantys zoonimai įgauna tarpinę reikšmę, kuri yra tarp tiesioginės ir perkeltinės [plg. Aarts, Calbert 1979, 65–66]; 3) zoonimai palyginime turi perkeltinę reikšmę [plg. Vosyltė 1973, 53; Гутман и др. 1977, 153; Росинене 1985, 76–77 ir kt.].

Vis dėlto nuomonė, kad zoonimas palyginime turi perkeltinę, o ne tiesioginę reikšmę, atrodo logiškesnė ir įtikinamesnė. Palyginkime tokią Gutmano ir kitų argumentą: „Так, о человеке, незаслуженно сделовшем неприятность кому-то, можно сказать: Свинья! Какая свинья! Но о нем можно сказать и иначе: он поступил, как свинья или какое свинство или он поступил по-свински.“

Экспрессивно эти формы не равноценны, но вряд ли возможно сомнение в том, что мы имеем здесь дело с реализацией одвого и того же образа“ [Гутман и др. 1977, с. 152–153].

Taigi tyrinėti zoomorfizmus, eliminavus zooniminius palyginimus, reikštų tyrinėti šią leksiinę-semantinę grupę tik paviršutiniškai dar ir dėl to, kad, Gutmano žodžiais tariant, „[...] в функции компаративного имени употребляются значительно более широкий круг зоологических названий, чем в функции характеристики (Гутман 1970, 256).“

Kuogoje taip pat pasitaiko vienas kitas netikslumas, neatitikimas. Pavyzdžiui, kartais *semeta* sutapatinama su *žodžiu*, plg.: “В значении семемы *krizenti* [...]“ ir „[...] в значении слова *krizenti* [...]“, p. 34; 52 puslapyje pateiktas pavyzdys “Поспела в лесу земляника“ neilustruoja teiginio „[...] в значении *nospevat* нет семы ‘о ягодах’“; nesuvienodintas tų pačių reiškinių pateikimas; plg.: p. 85 ir 86, kur taisomi tik lietuvių kalbos netaisykliniai vartojami žodžiai, o rusiškieji paliekami be pataisymų.

Baigiant reikia pasakyti, kad A. Gudavičiaus knyga yra rimtas, praktika paremtas, teorinis darbas, kuris, be abejonės, bus pavyzdys tolesniems gretinamiesiems tyrinėjimams.

LITERATŪRA

Aarts, Calbert, 1979 – Aarts J. M. G., Calbert J. P. *Metaphor and Non-Metaphor. The Semantics of Adjective-Noun Combinations.* – Tubingen, 1979. – P. 65–66.

Henle, 1958 – Henle P. (Ed). *Language, Thought, and Culture.* Ann Arbor, 1958. – P. 181–182.

Vosyltė, 1973 – Vosyltė K. Lietuvių kalbos lyginamieji frazeologizmai. *Kand. disert.* – V., 1973. – P. 53.

Гутман, 1979 – Гутман Е. А., Черемисина М. И. Название животных в составе сравнений (на материале русского и французского языков) // *Вопросы языка и литературы.* – Новосибирск, 1970. – Вып. 4. – С. 256.

Гутман, 1977 – Гутман Е. А., Литвин Ф. А., Черемьяна М. И. Сопоставительный анализ зооморфных характеристик (на материале русского, английского и французского языков) // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М. – 1977. – С. 152–153.

Росияненс, 1985 – Росинене Г. Системность в семантике зооморфизмов литовского языка // Семантика и системность языковых единиц. – Новосибирск, 1985. – С. 76.

Рыжкина, 1980 – Рыжкина О. А. Системное исследование зооморфизмов в русском языке (в сопоставлении с английским): Автореф. ... дис. канд. филол. наук. – М. – 1980. – С. 14.

Gražina Rosinienė

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Anglų filologijos katedra

Įteikta
1986 m. sausio 8 d.